

CZŁOWIEK  
ŚRODOWISKO  
I JĘZYK



WIOLETA KARWACKA



CZŁOWIEK  
ŚRODOWISKO  
I JĘZYK

SPOJRZENIE EKOLINGWISTYCZNE  
NA PRZEKŁAD TEKSTÓW  
POPULARNONAUKOWYCH

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU GDAŃSKIEGO  
GDAŃSK 2025

Recenzent  
prof. dr hab. Łukasz Bogucki

Redaktor Wydawnictwa  
Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych  
Kaja Mucha-Król

Skład i łamanie  
Kacper Lutkiewicz

© Copyright by Uniwersytet Gdański  
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-740-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego  
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot  
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206  
e-mail: [wydawnictwo@ug.edu.pl](mailto:wydawnictwo@ug.edu.pl)  
[wydawnictwo.ug.edu.pl](http://wydawnictwo.ug.edu.pl)

Księgarnia internetowa: [wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/](http://wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/)

Druk i oprawa  
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego  
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot  
tel. +48 58 523 14 49

## Spis treści

|                                                                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Wstęp .....                                                                                                    | 9  |
| ROZDZIAŁ 1                                                                                                     |    |
| Ekoprzekład według Michaela Cronina – od środowiska<br>przekładu do przekładu środowiska .....                 | 17 |
| 1.1. Przekład i biosemiotyka .....                                                                             | 20 |
| ROZDZIAŁ 2                                                                                                     |    |
| Przyroda i język: ekolingwistyka .....                                                                         | 27 |
| 2.1. Antropocentryzm, czyli to wszystko dla nas .....                                                          | 30 |
| 2.1.1. Ryby, rybki, zwierzątka i szkodniki – nazewnictwo<br>użytkowe i obraz zwierząt .....                    | 33 |
| 2.1.2. Zupełnie niegroźny incydent – eufemizmy .....                                                           | 36 |
| 2.1.3. Czy pies może umrzeć? Ekscepcjonalizm w języku .....                                                    | 40 |
| 2.1.4. Złośliwa natura nie wybacza – antropomorfizm<br>i personifikacja jako projekcje antropocentryczne ..... | 46 |
| 2.1.4.1. Projekcje antropocentryczne<br>w przekładzie popularnonaukowym .....                                  | 55 |
| 2.2. Winni w cieniu – strona bierna, nominalizacje i sprawczość .....                                          | 58 |
| 2.2.1. Toksyny wędrują zatrutymi rzekami – strona czynna i bierna .....                                        | 59 |
| 2.2.2. Produkcja mięsa i inne nominalizacje .....                                                              | 63 |
| 2.3. Aby żyć, musimy się ruszać – modalność deontyczna .....                                                   | 67 |
| ROZDZIAŁ 3                                                                                                     |    |
| Mediacja i popularyzacja wiedzy .....                                                                          | 73 |

|                                                                                |    |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| 3.1. Popularyzacja i teksty popularnonaukowe . . . . .                         | 73 |
| 3.2. Mediacja i głos . . . . .                                                 | 78 |
| 3.3. Metafory w tekstach popularnonaukowych . . . . .                          | 79 |
| 3.4. Badania nad tekstami popularnonaukowymi i tekstami o przyrodzie . . . . . | 85 |

#### ROZDZIAŁ 4

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Badanie – elementy ekolingwistyczne w „Scientific American” i „Świecie Nauki”. . . . . | 87 |
| 4.1. Metodologia . . . . .                                                             | 87 |
| 4.1.1. Tranzytywność . . . . .                                                         | 88 |
| 4.1.2. Nominalizacja. . . . .                                                          | 89 |
| 4.1.3. Modalność . . . . .                                                             | 90 |
| 4.1.4. Klasyfikacja. . . . .                                                           | 90 |
| 4.1.5. Słowa wrażliwe, słowa kluczowe . . . . .                                        | 91 |
| 4.2. Korpus . . . . .                                                                  | 95 |

#### ROZDZIAŁ 5

|                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------|-----|
| Wyniki . . . . .                                                         | 99  |
| 5.1. Listy słów i klasyfikacje – kategorie: człowiek i zwierzę . . . . . | 99  |
| 5.1.1. Kategorie zwierzęce. . . . .                                      | 99  |
| 5.1.2. Kategorie ludzkie . . . . .                                       | 101 |
| 5.1.2.1. <i>People</i> . . . . .                                         | 102 |
| 5.1.2.2. <i>Human</i> (lemma, rzeczownik) . . . . .                      | 103 |
| 5.1.2.3. Człowiek (lemma) . . . . .                                      | 105 |
| 5.1.2.4. <i>Including humans</i> . . . . .                               | 106 |
| 5.1.2.5. <i>Human</i> (lemma, przymiotnik) . . . . .                     | 108 |
| 5.1.2.6. <i>Nonhuman animals</i> . . . . .                               | 108 |
| 5.1.2.7. <i>Man, person</i> . . . . .                                    | 111 |
| 5.2. Tranzytywność (przechodniość) i strona bierna . . . . .             | 113 |
| 5.2.1. Zmiany konstrukcji ze strony biernej na czynną . . . . .          | 113 |
| 5.2.1.1. Sprawczość przyrody. . . . .                                    | 114 |
| 5.2.1.2. Sprawczość człowieka . . . . .                                  | 116 |
| 5.2.2. Zmiany konstrukcji ze strony czynnej na bierną . . . . .          | 119 |
| 5.2.2.1. Sprawczość przyrody. . . . .                                    | 119 |
| 5.2.2.2. Sprawczość człowieka . . . . .                                  | 120 |
| 5.2.3. Zmiany konstrukcji ze strony biernej na nominalizacje. . . . .    | 122 |
| 5.3. Nominalizacje . . . . .                                             | 127 |
| 5.3.1. Degradacja . . . . .                                              | 128 |
| 5.3.1.1. <i>Damage</i> . . . . .                                         | 128 |
| 5.3.1.2. <i>Degradation</i> . . . . .                                    | 135 |

|                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.3.1.3. <i>Destruction</i> . . . . .                                             | 137 |
| 5.3.1.4. <i>Extinction</i> . . . . .                                              | 137 |
| 5.3.1.5. <i>Pollution</i> . . . . .                                               | 138 |
| 5.3.1.6. <i>Devastation</i> . . . . .                                             | 139 |
| 5.3.2. Eksploatacja . . . . .                                                     | 139 |
| 5.3.2.1. <i>Breeding</i> . . . . .                                                | 140 |
| 5.3.2.2. <i>Deforestation</i> . . . . .                                           | 141 |
| 5.3.2.3. <i>Harvesting</i> . . . . .                                              | 141 |
| 5.3.2.4. <i>Hunting</i> . . . . .                                                 | 142 |
| 5.3.2.5. <i>Logging</i> . . . . .                                                 | 144 |
| 5.3.3. Ochrona . . . . .                                                          | 144 |
| 5.3.3.1. <i>Conservation</i> . . . . .                                            | 144 |
| 5.3.3.2. <i>Intervention</i> . . . . .                                            | 146 |
| 5.3.3.3. <i>Mitigation</i> . . . . .                                              | 148 |
| 5.3.3.4. <i>Protection</i> . . . . .                                              | 148 |
| 5.3.3.5. <i>Restoration</i> . . . . .                                             | 149 |
| 5.3.4. Terminy: efekt cieplarniany, globalne ocieplenie, zmiany klimatu . . . . . | 151 |
| 5.3.4.1. <i>Greenhouse effect</i> . . . . .                                       | 152 |
| 5.3.4.2. <i>Global warming</i> . . . . .                                          | 152 |
| 5.3.4.3. <i>Climate change</i> . . . . .                                          | 153 |
| 5.3.4.4. Alternatywne rozwiązania i preferowane formy . . . . .                   | 154 |
| 5.4. Modalność deontyczna . . . . .                                               | 155 |
| 5.4.1. Obowiązek przetrwania . . . . .                                            | 157 |
| 5.4.2. Obowiązek bycia tym, czym się jest . . . . .                               | 158 |
| 5.4.3. Obowiązek przewyższania przeszkód . . . . .                                | 160 |
| 5.4.4. Obowiązek podejmowania decyzji . . . . .                                   | 160 |
| 5.4.5. Zmiany wymiaru deontycznego . . . . .                                      | 161 |
| 5.5. Słowa i frazy „wrażliwe” . . . . .                                           | 165 |
| 5.5.1. Projekcje antropocentryczne: personifikacja i antropomorfizm . . . . .     | 166 |
| 5.5.2. Ekscepcjonalizm . . . . .                                                  | 172 |
| 5.5.2.1. Ekscepcjonalizm – przytulać, śpiewać, tańczyć . . . . .                  | 172 |
| 5.5.2.2. Ekscepcjonalizm – śmierć zwierząt . . . . .                              | 175 |
| Podsumowanie . . . . .                                                            | 177 |
| Załącznik . . . . .                                                               | 183 |
| Bibliografia . . . . .                                                            | 203 |